

Alagutak a hóban

FARKAS ÁRPÁD ÚJ VERSEI

Farkas Árpád már a hatvanas évek végén, a *Vitorlaének*, majd a *Kapuállító* című antológiákkal, s a *Másnapos ének*kel, első önálló kötetével könnyen megkülönböztethető, sajátos hangú költőként jelentkezett. Morális-közéleti szenvedélyesség mutatkozott a „víg kölyök” erőteljes és mégis könnyed, friss, mozgékony világszemlélete mélyén. Hetykeség és tartás társult verseiben, szinte romantikus cselekvésvágy és erős lírai részvét, szociális érzékenység, hagyományokhoz is közelhajló, szenvedélyes tisztaságvágy jellemzik. Határozott közösségi ihletettség, nemzedék és nemzetszervező hajlam és reménység izzítja verseit. Sokszínű és a legnagyobbra néző költői igény keresi kifejeződésének lehetőségeit. A rokonszenves és izgatott, dühös keresés után a *Jegenyekör* (1971) a megtalálást jelentette, az izgalmas kísérlet után a nyilvánvaló és vitathatatlan eredményt, értéket. Farkas Árpád a *Jegenyekör* költőjeként emelkedett líránk élvonalába, rövid idő alatt olyan fordulatot hozott költészete, melyet magyarországi nemzedéktársai közül leginkább az Utassy József első és második kötete közötti különbséggel, a *Tüzem, lobogóm!*-tól a *Csillagok árvájáig* megtett úttal jellemezhetünk. A *Jegenyekör* költője rátalált a maga igazi lehetőségére, az empirikus látvány érzéketlenségével ható, de jelentésében és sugallataiban rendkívül sűrű, több-rétegű, a látványból a gondolatig emelkedő költői képre. Első kötetében ez a látványt és jelképet egyesítő költőiség inkább csak villanásokban volt jelen, a *Jegenyekör* ezeket a villanásokat tágítja világnívá, vers- és kötetegésszé. Ily módon erősebb színekkel húzza ki a költői karakter meghatározó vonásait, asszociációs tere kibővült, a versek atmoszférája sűrűbbé vált. A morális és érzelmi, indulati elemek szembe-tűnően meggazdagodtak az elemző gondolatisággal, s ennek képszerű kifejezésével. A gondolati eszmélkedés a realitásokkal szembesítette a korai lobogást, így képződött meg Farkas Árpád határozottan drámai karakterű költői világképe. A szabadságnak, tisztaságnak, értelmes cselekvésnek az intenzív igénye és vágya továbbra is ott izzik lírájában, de élesen ütközik már a személyiség adott lehetőségeivel, történelmi és jelenkori tapasztalataival. A *Jegenyekör* költője ezt az ütközést inkább a maga személyében éli meg, a versek tágassága, motívumgazdagsága, történelmi szemlélete jelzi a drámát, de az egyes darabok építkezése, belső struktúrája eszményfogalmazóan egyenes ívű, bármennyi tragédiával súlyosodtak is az elemek. Dózsa koronája elől vagy hátul, de újra és újra „ismét feljön” rejtekéből figyelmeztető jelkép gyanánt. Bármennyi szennyet és tragédiát rakott a történelem az emberiségre, s bármennyit a huszadik század, nem ölthette ki a nemesebb emberi igényt, az öregemberek „keresztelőjánosok méltóságával” mosakodnak, s „Mikor az öregemberek mosakodnak, hatalmas tisztaságszomjjal hajlik a zöld vizek fölé a Huszadik Század”. A közvetlenebbül, szinte programadóan szóló versek a romantika és mítosz nélküli realitás közegében is egyértelműen fogalmazzák meg a cselekvés parancsait: „nagyanőtt álmok ravatalánál” új éneket kell kezdeni. A költői karaktert leginkább jellemző *Avaron* egyértelműen hirdeti minden bajok közepette — „orra bukva az avaron”, „derékgig csonterdőben is” —, hogy: „menni tovább mégis”, „csak menni, egyre

menni". Mélyre ereszkedett a költői személyiség a gondok, bajok övezetében, de átsüt az egész versvilág az erőtudat, vagy legalábbis annak a reménysége, hogy az ember bajai, csonkítottságai közepette is viselkedhet még úgy, „mint kire országló erőt” szabtak. Az „orra bukva” és az „egyre csak menni” felel itt egymással, de fontos, hogy ez a sorrend, a költői személyiség dinamizmusa sodró, magávalragadó erejűvé teszi ezt a küzdelemverset. A kötet egészéből is erő árad, még akkor is, ha a költő lába alatt istentelenül hül a föld.

Az *Alagutak a hóban* (1979) kötet nem hoz olyan fokú meglepetést, mint a *Jegenyekör* jelentett a *Másnapos ének* után, de csalódást is csak azoknak jelenthet, akik röffel mérik az irodalmat. Mert ez a nyolc év versterméséből összeállított vékony kötet az életérzés árnyalataiban, a létezésélmény gazdagságában lenyűgözően sokrétű, következetes, és nehezebb terepen is vállalt folytatása és folytonossága a *Jegenyekör* verseinek. Komorabb, darabosabb a költői hang, de nem botladozó, hanem kemény izzású. A költői személyiség létezésének terepét a hó metafora jelöli ki. Gazdagon, sokféle jelentéssel hálózta be az egész versvilágot. Létmetafora: a költői személyiség létezésének, viszonyulásainak olyan közege, mely kiválóan alkalmassá válik Farkas Árpád költészetében arra, hogy teljes világot teremtsen, a költői személyiség különféle érzéseinek egymáshoz viszonyítható tárgyi szimbóluma legyen. Egyazon versvilágban jelenti a létezés tisztább övezetét, a mindenség lélegzetét, a szegénységet melegítő takarót, a csodák terepét, „rejtelveinket rejtegető” védelmet, de jelenti az emberi méltóságot megnyomorító, száját, fület betömő, a létet mozdulatlanúságra és hallgatásra ítélő nagy pólyát is. A költői személyiség számára e metafora pozitív, humánus tartalmú a vágyak körébe szorulnak, vagy emlékként villannak fel. Negatív, nyomorító közegként pedig mint a jelenben adott világot jelölik. Minél inkább antihumánus a közeg, a költői személyiség annál nagyobb vággyal száll szembe vele, végül mintegy hadi programot hirdet ellene: *Alagutakat a hóban!*

Farkas Árpád lírája a létezésélmény gazdag övezeteiben bontakoztatja ki ezt az életakaró, létezőkérdés morális tartást, emberi magatartásformát. A költői személyiség gyakran többes számban szólal meg, mert Farkas Árpád egy nemzeti-nemzetiségi közösség tagjának oly természetességgel tudja magát, mint amilyen természetesen lélegzik az ember. Ez a közösségi tudat nagyobb felelősséget, mélyebb emberséget jelent nála. Költészetében szétválaszthatatlanul fonódik össze az egyéniség és a közösség gondolja, a közösségi és egyéni létezésélmény átjártsik egymásba, bármelyikről van szó konkrétan, mindig gondolnunk kell a másikra is. A versek vonatkozásrendszere, asszociációs tere egyértelművé teszi ezt. Ez a szerves kapcsolat sűríti, gazdagítja a versvilág értelmezési rétegeit, „kétmillió arcnak ráncá” kíséri a költőt, a Tamási Áron keresztelte „édes bilincs” látható rajta is. Mégsem ezért jelentős költő ő, hanem azért, mert ennek a közösségi és létezőkérdés vonzalomnak esztétikailag éppoly magasrendű lírai kifejezését teremtetten meg, mint a személyiség intimebb övezeteinek.

Költészetének vonzó értéke az a természetes, spontánul érzékletes megnevező erő, mellyel az elemi létezésélményt megfogalmazza. Aztán ez az életlávány a legkülönfélébb módokon telik meg eszmeibb rétegekkel. Az őszi zsánerkép, a krumpli vermelése, a lekvárfőzés és a befőzés képe egyetlen metafora révén emelkedik életérzés-vallomásba („fölkötnünk celofán-ég zörög”), a serény munkálkodás látványa a kényszerű védekezés gondjával bővül. A látvány az eszmei okozattal vált gazdagabb és komorabb értelművé, s közben megmarad a vers a természeti képek közegében, hiszen konkrétan csak arról van szó, hogy „tél jön”. A *befalazott szószerék* című versben a bécsi látvány — a gondtalanul ivó-evő, kártyázó bécsi polgárok képe — egyetlen kérdéssel ellenpontozódik, s ezáltal végtelenül kitágul a vers belső tere, mert a kérdésben a nemzetiségi gond önmagára utaltságának fájdalma szólal meg: „*Hej, te békételen, / mit érne, ha mi itt / kongatni kezdenénk / közömbös Európa / közömbös harangjait?*” Ebben a kérdésben azt fogalmazta meg Farkas Árpád, amit a látvány egyik motívuma (maga a „befalazott szószerék”) erősen kiváltott belőle.

Farkas Árpád metaforákban gazdag versei olyan sűrű szövésűek, hogy egyenkénti elemzést igényelnének a látvány és a sokjelentésű látomás egybejártsága miatt.

Az empirikus versréteget olykor mitológiai elemmel teszi gazdagon többjelentésűvé. A *Vadászat* hegyi erdeje a szabadság terepe, melyben megnő a személyiség, nincs korlátozva, megnyomorítva, közlőről sütnek a fények, s az árnyak csak térdig érnek. Ezt a lírai szituációt gazdagítja nagy, mitikus övezetekkel az, hogy „valahol itt legeleszget a Csodaszarvas”. Itt legyőzhetetlen, mert itt egyenlők az esélyek, a küzdelem csak nemesít, mert manipulálatlan és természetes.

A személyiség emberi lehetőségeinek, a létezés törvényeinek faggatása, a minél teljesebb emberi élet megélése, a személyiség célképzeteinek módosulása, lehetőségekkel szembesítése, az élmények lelki következménye, a vágy és kielégülés egymást emésztő disszonanciája erős motívumköre Farkas Árpád lírájának. Az *Alagutak a hóban* verseiben elsősorban a szerelem és a betegség élményeiben tárulkozik föl gazdagon. A *Nagyszoros elégiája* a gyermek világra csodálkozásának, harmonikus életlátásának, gondtalan utánzó hajlamainak, spontán szülőföld-szeretetének, szerepjátásainak önkéntelen titokkutató delejességének visszatekintő színpompás rajza a felnőtté válástól és a nosztalgiával. A felnőtté magasztosult lét elégiája ez, a látványból leggazdagabban az a réteg bontakozik ki, amelyik nem tárgyi elemeiben, hanem a költői szemlélet révén van benne: a felnőtté válásnak az a szükségszerű folyamata, melynek során a csecsemősírás férfi zokogássá módosul, s a férfi töredező életében is őrzi a hajdani szűztisztaság derűjének a vágyát, s a kicsi falu fuldokló élete, csupa rom világa fölött romolhatatlan szépségben leng „Zsuzsanna kockás picis szoknyája”. Nem a múlt iránti nosztalgia, hanem valamiféle elemi szépségvágy szólal meg Farkas Árpád elégikus tónusú létverseiben. Költészetének ez a szivárványos gyermekkortól elinduló, s a „szerelemek földült hátországában” bolyongó férfikorig vezető íve természetessé teszi, hogy a versek képkincse, asszociációs bázisa a mesei és mitikus elemeket is a maga érdekei szerint ragyogtassa a gyermekkor, a táltoslovon száguldozó vagy „fakardos királyfi” lét kifejezési formájaként. Hogy később ezeknek a hiányával tüntessen a lét elkomorulása, elszürkülése ellen, s oly természetes kívánsága legyen a pillanatnyi kiszakadás az *Intim* enyhén groteszk rímes furcsa játékába, vagy a *Szempillaerdő* „parányi derű”-jébe. E témakör atmoszférájának meghatározó verse a *Nagyszoros elégiája* és a *Szerelemek hátországában*. Az előbbi az elmúlt, királyi díszekben játszó szűz tisztaságot festi csillogó színekkel a visszahozhatatlanság fájdalmaival. A *Szerelemek hátországában* költői személyessége erősebben kötődik a jelenhez, azt nézi, mivé lett az egykori „csodákra szomjas Fiú”. S a lobogó ábrándok helyén Férfit talál, aki „mindenért lehajol”. Ezek a múltat és jelent szembesítő versek létköltemények: nem egyetlen élmény változását mutatják meg, hanem a személyiség létezésének, magának az életnek a küzdelmét és törvényeit. A *Nagyszoros elégiája* az indító motívumok gazdagságával, sokrétűségével is nyilvánvalóvá teszi ezt, a *Szerelemek hátországában* pedig az egyetlen vezérmotívum terének hirtelen kitérésével, az egész létbe való behelyezésével: „romok közt talált karéjnyi búzakenyéret, / a szerelmet úgy morzsolgatja, holtáig tartson”. A szerelem motívuma eddig a vers egész világát kitöltötte, egész világnyi volt. Most tragikusan tág horizontúvá válik a vers, hiszen aminek eddig a pusztulását, kifosztódását láttuk, arról itt bizonyosodik meg, hogy a rommá vált nagyvilág, emberi létezés egyetlen fénye. De az élet törvénye szerint fogyó fény, a görcsösen csak hozzá menekülő férfi „iszonyú békét” épít magának.

A betegség motívumköre ugyanígy tágul Farkas Árpád verseiben lételemzéssé, a kínban összezárt szituációja a közösségi lét perspektíváinak és küzdelmeinek, gyötrelmeinek kerete. Valóban a legmélyebb terepen sajtolja föl Farkas Árpád — „lélekemésztő járvány idején” — a közösségi tudat erejét és vigaszát:

„de mig ragálnak-kitakartan fekszünk,
külön-külön nem jelöl meg a kín,
s pusztíthatatlan épülünk, mig együtt
ringunk a halál eresztékein”

(Együtt)

A betegségmotívum mélyebb emberi értelme nem a pusztulásvízió, hanem az emberi méltóság keresése a pusztulás idején is. Ez az igény teremti meg a legkülönfélébb versalakzatokat, szemléleti formákat, esztétikai minőségeket. A férfiméltóságtól fölöttébb idegen ágyhoz kötöttség, az iszonyatos vízióvá növekvő vakaróztatás megtagadása fejelemmel, a reális veszélyt, elmúlásveszélyt groteszk tivornyával megkerülni, feledtetni igyekvők leleplezése, a bajokat bevallani sem merő gyávaság, gyatraság elítélése, a maszkot és lényeket szembesítő könyörtelen látás jellemzi ezt a motívumkört. A „kétségbeesett”, fegyelmezett, visszafogott köhögések a mélyből hoznak elnyomni akart üzeneteket:

*Köhögünk, és rázkódástól
már azt sem látni, hogy
hatalmas dómok omolnak bennünk
s katedrálisok,
hogy pusztulóban is az ember
utolszor eladja magát,
és vásárra sem bőrét viszi,
hanem csak Júdás-mosolyát.*

(Köhögések)

Farkas Árpád költészetének távlatosságát, hatalmas horizontját innen is közelíthetjük: az élet legapróbb empirikus jelenségeit természetes gesztussal képes lét- és erkölcsfilozófiai övezetekbe emelni anélkül, hogy az erőszakoltság vagy a didakticizmus árnya megkísértené. A gazdag, sokrétű életanyagot is ez a motívumfejlesztő, -rétegező képessége szervezi szigorúan egyéni karakterű rendbe. Mert erőszakoltság nélkül vonja a legkülönfélébb elemeket az egyéni és nemzetiségi létezés egyetemesebb gondolataiba. Leleplezéseiben, ítéleteiben és főlvállalásaiban ugyanaz a nemzetiségi és emberi magatartásmodell-teremtő szenvedély és igény munkál.

Vannak „exkurzív intellektuelek”, akik sokallják Farkas Árpád és Király László utalásos verseit, de ki is vallják magukat, mert azt sem értik, miért rosszkedvűek ezek a költők. Pedig ha valaminek, hát a szomorúságnak az okát egyértelműen kifejezi költészetük. Az utalásos versek nem tekinthetők alacsonyabbrendű műformának, sőt, leginkább talán a tárgyias költészet körébe kellene vonnunk ezeket, hiszen poétikai jelleg szerint nincs különbség a között, hogy Farkas Árpád személyiségének megnyilatkozási gyűjtőmotívumaként a *Farkas utca*-t vagy Petőfi Sándort, Tamási Áront, Kós Károlyt idézi-e meg. Miért kellenek mégis az utalások? Mert Farkas Árpád felszabadító és vonzó magatartásmodelleket keres és teremt ezekben a versekben, s ezek valóságosságát, lehetőségességét teszik megfoghatóbbá az utalások. Olyan korban, amikor az észrevehető cselekvésnek alig nyílik tere, az eszményi magatartásforma megmutatására különösen alkalmasak azok a személyiségek, akik az élet valamely területén a cselekvő erkölcs jelképeivé lettek. Farkas Árpád a saját maga etikai világképének megrajzolásához hasznosítja korunknak ezt az „adottságát”. A látványos cselekvéstől távoleső időben egy-egy művészi hatás, egy-egy művész karaktere lehet olyan erejű mozgósító élmény, mint bármilyen más, amit közvetlen empirikus valóságként élünk át. Amikor a cselekvés a lélek és a tudat területére húzódik vissza, szűkséggé válik a kultúra szerepe az egyéniség önformálásában. Farkas Árpád utalásos vagy portréversei kivétel nélkül jellegzetes Farkas Árpád-versek, önnön szándékait elemzi, bástyázza körül bennük, a nagy példaktól erősítést, biztatást véve. Közvetlenül vall erről a *Nagy László, az ő tajtéksörényű ménjeivel* című versben: a személyiség már-már megadásra készült és kényszerült, amikor a fölrázó nagy példa a létezés más esélyeinek megmutatásával, saját tüneményes példájával szabadtotta fel, hívta fel nem adható küzdelemre. A költői személyiség versbeli mozgása ugyanolyan a portréversekben, mint az utalásokkal meg nem bélyegezhető darabokban: az elszánt személyiség bajvívását látjuk a szétszélesztő történelemmel, idővel, az emberi méltóságot megcsonkító helyzetekkel, a bezártságélménnyel. Nem illúziókat fogalmaz

itt a költő, hiszen azért hív ma is „szelet állni — széledőkkel szembe”, mert változatlanul aktuális és létfontosságú a „szembejövő” magatartás. Az árnyalatok védelmében és méltóságában szerzett emberség csillaga máglyán ragyog föl. A *Kányádi Sándornak* szóló, sorsközösséget vállaló vers sem illúzióval zárul: „*fűjjük, ugye, Bátyám, / végső pillanatig, / miként ama zenekar / a Titanic/ fedélzetén.*” Inkább a reménytelennek látszóval is szembefeszülő emberi erkölcs intenciója ez, amelyik a lehetetlennek tetszővel szembeszálló küzdelmet is fontosabbnak, emberibbnek tudja, mint a siránkozó önfeladást, a megideologizált közönyt. A teremtő ember méltósága fénylik föl (*A tökély kiszemeltje*), a nagy példák — Ady és József Attila — igényeihez, eszményeihez méltatlan nemzeti lét miatti szégyen és indulat kap hangot (*Ostorzúgásban ének*). A viláértelmező szándék megítélővé válik.

Farkas Árpád költői világrépének gazdagsága nemcsak a közvetlen látványtól a gondolatiig emelkedő rétegezetségekben nyilvánul meg, hanem a történelmi szemlélet elevenségében, izzó jelenérdekűségében. Ő abból is olvas, „mi lassan elveszett”, számára a nemzeti történelem és kultúra személyes érték, felöltözteti a csontokat, a múlt közvetlen örökösének is tudja magát, ismeri a múlt hatalmát és értékét, ezért szól konok indulattal e múlt rombolói ellen: „Ne játsszatok a csontjaimmal! Elherdáljátok végül őket.” Illóziótlan keserűséget és konok helytállástudatot egyként sugall neki a történelem (*Régészet, Farkas utca*). Portréversei a romolhatatlan emberi értékekre adnak példát, történelmileg is igazolat. Két remek prózavers egészíti ki az eddig felvillantott jellemvonásokat; mindkettő eleven költői alakítóképzlet teremtménye. „Kötelet font sárból, szívárványból, erdők, legelők csöndjéből, patakok morajából, jó erős kötelet, ezerszín suhogót, s Farkaslaka fölött egyik végét földobta a mennybe” — így kezdődik a *Tamási Áron* című vers színes látomással, melynek ragyogásában élet és halál is új mértéket kapnak: mögéje rendelődnek annak a reménységnek, hogy a művészetté emelt hazai gond és öröm örökre életérdekű tett marad, „homorú szívárványként ragyogja be a tájat”. Tamási módján színes világot teremtett ebben a versben Farkas Árpád, s ebben ragyogtatja föl a hazaszeretet, szülőföldszeretet „édes bilincseiben” élve művészetén túlmutató értéket is teremtő művészi cselekvés értelmét. A *Petőfi Sándor* negatív világteremtés: a költő lehalasztja a világot, megszünteti mindazokat az emberi „termékeket”, melyek elfedik, hallhatatlanná, érzékelhetetlenné teszik a mélyebb emberi lényeket. S „a roppant zaj rétegei alján hőszerű csöndben” Petőfi „motyogja csöndben és konokon”: *világszabadság*. Mindkét vers a költő rámutató, értelmező megszakított mondatával zárul, erős, személyes vonzalom nyilvánvaló jeleként. Így egymásra is vonatkozik a két vers, hangsúlyosabban, mint a különben is hálózatszerű összefüggést mutató kötetegész más darabjai. Cselekvő hazaszeretet és a világszabadság eszméje szétválaszthatatlanok Farkas Árpád szemléletében, költészetében.

Az egymáshoz kapcsolódó, egymást színező, továbbvivő elemek a kötet egészét tág horizontú egységgé alkotják, a költői személyiség fővállalja a kor kihívásait, egyértelműen *szembenéző magatartást* alakít ki. Nem kis részben segítik ebben azok az elődök és kortársak, akiket utalásos verseiben megidéző. Ez az erősítés azonban már csak a személyiség választását, döntését húzza alá, segíti egy-egy példával, motívummal. A versek némelyike valóban csak egy-egy mozzanat, apró építőköve annak a világrépnek, mely a kötet karakterét meghatározza, s mely oly gazdag egészként szólal meg az olyan összegző versekben, mint *A szívárgásban* és az *Alagutak a hóban* címűek. Mindkettő a pusztulással, a szívárgással, illetve a fullasztó tehetetlenséggel néz szembe, s ebben a rettenetes közegben vállalja föl a konok, *cselekvő* magatartást. *A szembejövőknek* című vers még Kós Károlynak szóló biztatással: „szegd fel a fejed!”, *A szívárgásban* költői személyisége önnön magatartását fogalmazza így: „*szomorú fejem csak szegem föl / emelem ki a ködből*”. A *Vonatok* a „havazás tömött testében” vágnak alagutakat, ez a motívum az *Alagutak a hóban* víziójában teljesebbé válik az emberi cselekvés modelljévé. Az ilyen motívumát sugárzások nemcsak gazdagítják az egyes versek asszociációs bázisát, hanem hangsúlyosan utalnak a költői világszemlélet szervességére, „átgondoltságára”. Ez a két nagy vers Farkas Árpád

metaforikus költői kifejezőerejének korszerű lehetőségeit igazolja a legnehezebb terepen: a látomásos költői képek érzékelhetővé tesznek olyan emberi tartalmakat, melyek a fogalmi megnevezésben fölöttébb leegyszerűsödnek. *A szivárgásban* lírai szituációja „tivornyán”, a felelőtlen közöny közegében mutatja a költői személyiséget „józan férfikor jobbján”, az illúziók, remények, gyermekkori otthonosságérzés eltűnése után. De a „*Csodák Csodája csöndben / belőlünk elszivárog*” nemcsak erre vonatkozó megállapítása. Ez a fogalmi szimbólum a nagyobb emberi lehetőségeknek, a fenségnek, szenvedélynek, közösségi tudatnak, nemzetiségi együvé tartozásnak, önismeretnek a jelképe elsősorban. A személyiség és a közösség léte és méltósága együtt van itt végveszélyben, a szivárgás „*mossa nyelv alól / az ezeréves, barlangfényű szókat, / s a megtartó, illő igéket, / mint a sav a fémeket, / hús égéssel kikezdi*”. Ezzel a látvánnyal, ezekkel a konkrét tényekkel szegül szembe a költői személyiség: konkrét munkával akarja megfordítani a szivárgást. Ágoston Vilmos e munka eredményéről, a *Csodák Csodája* „újratermeléséről” írta, hogy Farkas Árpád költészetének ez az álmmal kiegészülő világ a legvitathatóbb eleme. Pedig nem álmokról van itt szó, hanem a megmaradásért való küzdelem feltétlen erkölcsi parancsáról. Az önmagunk sorsáért való felelősségre döbrent rá a költő: minden egyes ember, aki a szivárgásnak, széledésnek útját állja, személyében már bázisa a *Csodák Csodájának*, a „fogyunk-növünk, fogyunk-növünk” küzdelmében a „vagyunk” biztosítója. Sokrétűen kiépített magatartásmodell ez Farkas Árpád költészetében. Az *Alagutak a hóban* költője a teljes világ, az empirikus és az eszmei szféra megnyomorítottságát tapasztalja léte közégeként:

*Moccanatlanul e Nagy Pólyában a lét
hallgatni tanul.
Kaszák és kések éle
mennyboltig bebugyolálva,
fuldoklón fordul fehérbe
a falvak szuszogása,
nem koccan kő a kőhöz,
hótömte szájjal szól, aki beszél —
s nagy havak gyomrában az értelem
békésen
elüldögél.*

Ebben a közegben sem álmokat és égi megváltást ígér vagy remél Farkas Árpád, hanem az *adott helyzet szerinti cselekvés módját jelöli meg*. Ha a szülőföld felett égig ér a hó: „Alagutakat a hóban!” Nem romantika, hanem természetes emberi igény adja itt létérdekű parancsait, hogy ki-ki építse meg a maga alagutait, melegítse a világot élővé, lakhatóvá, „olvasszon világ-nagy termeket / körénk az Ének”. Az értelmes emberi létezésért, a közösség megtartó és ösztönző melegségéért szegül szembe Farkas Árpád költészete a sokszor reménytelennek mutakozó létgondokkal, szivárgással, hóval és faggyal. Költészete a „didergő elme” korában is gazdag létezésélményhez kapcsolja a remény elvét. A legnagyobbak útját járja. Töretlenül.

GÖRÖMBEI ANDRÁS